

נאמנות מול חמלה – וירא תשפ"ו

בפרשתנו, פרשת וירא, אנו קוראים אודות גירוש הגר, שפחת שרה ובנה ישמעאל. היה זה בעקבות דרישת שרה: "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" (כא, י). זו הפעם השנייה שאנו רואים את השפעת נוכחותה של הגר על מערכת היחסים שבין אברהם לשרה. זוכרים אנו שבפרשה הקודמת כתבה התורה את דברי שרה לאברהם: "חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בְּחִיקָךְ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה נֶאֱקַל בְּעֵינֶיךָ יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ (טז, ה). במאמר זה נעמוד על תגובותיו והתנהלותו של אברהם בעקבות דברי שרה.

ותקל גברתה בעיניך

לאחר שחלפו שנים רבות ושרה לא נפקדה, הציעה לאברהם: "בא נא אל שפחתי אילי אֲבִנָּה מִמָּנָה" (טז, א). הגר הרשתה לעצמה לזלזל בשרה, כפי שכותבת התורה: "ותקל גברתה בעיניך". מדוע הגר זלזלה בכבודה של שרה? מבארים חז"ל: "והיתה הגר אומרת להם: שרי גברתי אין סתרה כגלויה (=הפנימיות שלה, שמוסרת מבני האדם ואינה גלויה לכולם, אינה דומה להנהגתה החיצונית, שגלויה לכולם), נראית צדקת ואינה צדקת, אילו היתה צדקת, ראו כמה שנים שלא נתעברה" (מדרש רבה מה, ד).

בעקבות דברי הגר, פונה שרה לאברהם ואומרת: "חמסי עליך, אנכי נתתי שפחתי בְּחִיקָךְ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה נֶאֱקַל בְּעֵינֶיךָ. יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ". פירושים רבים נכתבו לבאר את דבריה של שרה. נביא את ביאורו של רבי מאיר שפירא מלובלין, שמסביר שהגר זלזלה בשרה וטענה שאינה צדקנית כפי שמראה עצמה, ולראיה הביאה, שהיא עצמה נפקדה מיד, לעומת שרה שלא נפקדה.

הגר לא הביאה פרט אחד בחשבונה, ששרה לא נפקדה רק משום צדקתה, משום שהקב"ה מתאווה לתפילתם של צדיקים. שרה שמעה את הדברים, וברוב ענוותנותה לא יכלה להגיב לדברי הביזוי שהטיחה בה הגר אמתה, אך היתה לה טענה כלפי אברהם, מדוע הוא שותק ואינו מגיב לדבריה של הגר ומבהיר את המציאות לאשורה. על כך משיב לה אברהם: "הִנֵּה שְׁפָחְתְּךָ בְּיָדְךָ, עָשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ".

אברהם ענה לה שלא הוא הגורם לזלזול. הוא לא מנע מהגר מלעבוד את שרה. הוא גם לא כיבד את הגר יותר משרה, וממילא לא הוא הגורם לזלזול. לטענת שרה הציע אברהם: "הִנֵּה שְׁפָחְתְּךָ בְּיָדְךָ", כאומר: היא שפחה שלך באופן מלא, ולכן אין חמסך מוטל עלי להענישה. במילים אחרות, איני מתערב בענין זה "עָשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ". מה עשתה? "וַתַּעֲנֶה שָׂרִי", ועל כך כותב רמב"ן: "חטאה אמנו בעינוי הזה".

הדרישה לגרש

האירוע השני התרחש מעל עשור לאחר מכן. "וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק" (כא, ט). מבלי להתייחס לביאור הצחוק וטיבו, תגובתה של שרה היתה נחרצת. בניגוד למקרה הקודם, הפעם דרשה במפגיע לגרש את הגר: "וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ. מִשְׂרָאֲתָה שָׂרָה אֶת הַתְּנָהּוּת יִשְׁמַעְאֵל, הַדְּגִישָׁה אֶת מַעֲשֵׂיו הַשְּׁלִילִים בְּאִמְרָהּ 'בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית', שֶׁעָשָׂה מַעֲשִׂים שְׂאוּפִינִיִּים לְמִצְרִים, שְׂטוּפֵי הַזִּימָה. מְסִיבָה זֹאת דְּרָשָׁה שָׂרָה שֶׁאֲבָרָהּ יִגְרֶשׁ אוֹתָהּ, כְּדֵי שִׁיחֶק לֹא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

בהשוואה בין המקרה הקודם לנוכחי, צפה ועולה האקטיביות של אברהם ושרה. בפרשת לך לך שרה רק אמרה לו: "חמסי עליך", ובתגובה השיב לה אברהם: "הִנֵּה שְׁפָחְתְּךָ בְּיָדְךָ, עָשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ". כל זאת, ללא פעולה מעשית.

לעומת זאת, לאחר שצחק ישמעאל עם יצחק, אנו רואים תגובות שונות בתכלית. הן הרבה יותר דינמיות. שרה דורשת "גֵרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ", למרות שנראה כמעשה קשה ואכזרי. מדוע? שרה חששה שלאחר פטירתם תשלוט ביצחק השפעת הגר וישמעאל, בנה הבכור, ולכן תבעה להרחיק את שניהם. לא בכדי חוזרת שרה ומכנה אותם בכינוי ולא בשמם. כשאמרה לאברהם "הֲנִי נָא עֶצְרָנִי ה' מְלֵדָת בָּא נָא אֶל שְׂפָתַי" (עיל טז, ב), הציעה שרה מתוך רצון של "אולי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה", מתוך תקווה שתוכל לחנך ולהשפיע על ישמעאל, הבן שנולד. אולם בהתנהגותה, הוכיחה הגר, שאינה מתאימה להישאר בביתה של שרה.

הקושי

מה תגובת אברהם? לאחר שכתבה "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אֲבִרְהָם", הוסיפה התורה את שלוש המילים "עַל אוֹדֶת בְּנֹו". מדוע? להדגיש את ההבדל שבין היחס של שרה לישמעאל, לבין יחסו של אברהם לישמעאל. שרה מייחסת אותו רק לאמו "בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית", ומנתקת מייחסו לאברהם. היא אומרת לו: "גֵרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאִמָּה". בעוד אברהם מתייחס אליו כאל בנו: "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אֲבִרְהָם עַל אוֹדֶת בְּנֹו". עם כל הקושי הכרוך בגירוש הגר, היה לו הרבה יותר קשה "עַל אוֹדֶת בְּנֹו". על כך אמר לו הקב"ה: "אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנָּעַר וְעַל אִמָּתְךָ", על שאתה נאלץ לגרשם. הויכוח בין אברהם לשרה לא התחיל האם לגרש או לא, זו היתה התוצאה. התנהל ביניהם פולמוס ארוך איך להתייחס לישמעאל. שרה ייחסה אותו רק לאמו "בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית" (לעיל פסוק ט), וגם דרשה: "גֵרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת..." (לעיל פסוק י), בעוד אברהם התייחס אליו כאל בנו, "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אֲבִרְהָם עַל אוֹדֶת בְּנֹו". עוד הוסיף הקב"ה: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֱלֹיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ", גם ביחס לישמעאל, כפי שאמרה שרה: הוּא בְנִי (של הגר ומתייחס רק אליה) וְלֹא בְנִי, 'כִּי בִצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע', לרשת אותך ולהיקרא ההמשך שלך. בצדקותו הרבה, עשה אברהם כמה פעולות, חלקן נגד רצונו, כדי למלא את הוראת הקב"ה במלואה. החל מהשכמתו קום לשלח את הגר ובנה "וַיִּשְׁכֶּם אֲבִרְהָם בְּבֶקֶר...". אברהם לא הניח לה לאכול בביתו טרם צאתה לדרך. הוא שילח אותה, מבלי שנתן לה כסף. "וַיִּקַּח לָהֶם חֲמֹט מִיָּם", אברהם צייד אותה רק במצרכים הבסיסיים ביותר. הוא גם לא ליווה אותה, כפי שנהג לעשות עם אורחיו, כולל הנכרים, וגם לא שלח איתה מי מעבדיו שיסייע לה בדרך. בפעולות אלו הראה לה שמגרש אותה משום שהסיתה את בנה לצחוק וללעוג.

הכותב: הרב חגי ולוסקי – מרצה ומחבר סדרת הספרים 'תורתך שאלתי' על התורה, רב המכר 'כי ישאלך' – על הגדה של פסח, 'מה שאלתך' – על מגילת אסתר. **לתגובות** – office@shaalti.co.il

רוצה להיערך לשבת עם רעיונות ודברי תורה לפרשת וירא?

היכנסו לקישור <https://did.li/JfPZH>

לקבלת "טעימה" מהספר 'תורתך שאלתי', לקט שאלות ותשובות לפרשת וירא,

בקישור <https://did.li/IOJgT>

מעוניינים לשדרג את שולחן שבת?

עלון חויה בשולחן שבת - לפרשת וירא תשפ"ו, בקישור

<https://shaalti.co.il/?p=15889>

הרב חגי ולוסקי – מרצה ומחבר ספרים
נייד 052-9453811 / מוזמנים לבקר באתר שלנו <https://shaalti.co.il>
לפרטים אודות ספרי תורתך שאלתי, בקישור <https://did.li/fyHCN>
'תורתך שאלתי' – הספרים שיעשירו וירוממו את שולחן השבת שלכם